

muziek

Willem Mengelberg. Een biografie 1920-1951, Frits Zwart,
uitg. Prometheus, Amsterdam, 2016; ISBN 978 90 351 4472 9; 688 blz.;
€ 39,95.

Willem en Tilly Mengelberg in 1940 in Berlijn.

Eindeloos repeteren

tekst Geerten Jan van Dijk
beeld willemmengelberg.nl

Twee ongeduldige tikjes op de lessenaar. Wat volgde was een eindeloze repetitie, onderbroken door buitensporig lange colleges. Of een monumentaal concert dat opviel door technische perfectie, uitgebalanceerde klank en opmerkelijke tempowisselingen. De grote betekenis van dirigent Willem Mengelberg (1871-1951) is volgens biograaf Frits Zwart onbetwistbaar.

Een gedeelte van Mengelbergs biografie ligt al geruime tijd in de boekhandel. Musicoloog Frits Zwart promoveerde zeventien jaar geleden op de episode 1871-1920. Nu volgt dan eindelijk het tweede deel, dat handelt over de periode 1920 tot aan Mengelbergs dood in 1951. De omvang van de totale biografie is immens: bijna 1200 pagina's. En terecht. Als iemand een eigen stempel heeft gezet op het Nederlandse muziekleven, dan is dat Mengelberg wel.

Als dirigent van het –toen nog niet Koninklijk– Concertgebouworkest wist Mengelberg een halve eeuw lang elk concert tot

een evenement te maken. Zijn concerten vielen op door een hoge technische perfectie en eigenzinnige interpretaties. Hij bereikte dit hoge niveau uiteindelijk door slechts één ding: repeteren, eindeloos repeteren. De dirigent ging tot het uiterste en vertelde daarbij breedvoerig over de betekenis en de achtergronden van de muziek, volgens sommigen tot vervelens toe.

Mengelberg veroorloofde zich tal van vrijheden als het ging om tempo en klank en deinsde er niet voor terug veranderingen aan te brengen in de partituren. Het leverde hem kritiek op, maar evengoed veel bewondering, tot op de dag van vandaag. Tekenend: dirigent Joan Berkhemer wil komende Pasen Bachs Matthäus Passion uitvoeren in de stijl van Mengelberg. Mengelberg stond met zijn jaarlijkse uitvoeringen van Bachs passiemuziek aan de wieg van de zogenoemde Nederlandse "Matthäustraditie".

Mahler

Zijn eigenzinnigheid bracht Mengelberg ertoe om, ondanks tegenzin en scepsis onder publiek en pers, tal van moderne componisten van betekenis naar Amsterdam te halen. Liepen de orkesten aanvankelijk wat achter de feiten aan, Mengelberg actualiseerde de concertprogramma's met verve.

Bijzondere belangstelling had de dirigent voor de muziek van Richard Strauss en Gustav Mahler. Van Mengelberg werd gezegd dat

hij 'mahlerischer' zou zijn dan Mahler zelf. Hij legde zodoende de grondslag voor nog zo'n Hollands fenomeen: de Mahlertraditie.

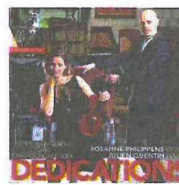
De band tussen Amsterdam en Mahler is altijd gebleven. In 2020 organiseert het Concertgebouw precies honderd jaar na het eerste Mahlerfeest een groots eerbetoon aan deze componist. Dat eerste Mahlerfeest in 1920 was een keerpunt in de carrière van Mengelberg, die nadien internationale allure begon te krijgen.

Uitputtend

Deze biografie blinkt uit in volledigheid. Op uitputtende wijze en uiterst gestructureerd beschrijft Zwart Mengelbergs internationale carrière, zijn financiële missers, zijn concertreizen, zijn conflicten. Daarbij moet wel gezegd dat dankzij die drang naar volledigheid het vuur in het levensverhaal van de maestro nog weleens op een laag pitje staat.

In 1945 kwam er plots een einde aan Mengelbergs dominante verschijning in het muziekleven. Vanwege zijn flirts met de nazi's werd de dirigent uitgesloten van het Nederlandse muziekleven. Hij trok zich verbitterd terug in Chasa Mengelberg, zijn chalet in Zwitserland. Daar stierf hij in 1951, ver van de boze buitenwereld.

De website willemmengelberg.nl levert met film- en geluidsopnamen een prachtige soundtrack bij de biografie, inclusief die twee ongeduldige tikjes op de lessenaar.

viool

Dedications, Rosanne Philippens (viool)
en Julien Quentin (piano); Channel Classics
(CCS 38516); € 19,95; rd.nl/gedraaid

tekst S. M. W. Bezemer

De titel van de cd "Dedications" geeft aan dat alle opgenomen nummers ooit aan iemand zijn opgedragen. Eugène Ysaÿe bestemde zijn vierde vioolsonate bijvoorbeeld voor Fritz Kreisler, die op zijn beurt het "Recitativo e Scherzo Caprice" opdroeg aan zijn leraar en vriend Ysaÿe. Laatstgenoemde werd ook door Ernest Chausson geëerd met diens "Poème". Ook lieten verschillende componisten zich inspireren door de stukken van collega's en gaven dat aan door het gebruik van citaten daaruit.

Hoewel deze cd de indruk wekt gevuld te zijn met zoetgevooides en gemakkelijk in het gehoor liggende muziek, moet ik bekennen dat de schoonheid van sommige werken mij pas duidelijk werd na ze meerdere keren te hebben beluisterd. Het gaat hierbij dan ook niet om wat bij elkaar geraapte "enco-

res" (toegiften), maar om serieuze werken die stammen uit de late romantiek, een periode die in muzikaal opzicht bepaald niet uitblonk in eenvoud.

De meeste opgenomen stukken hebben een virtuoos karakter. Maar wat men misschien bij een vioolwonder als Ysaÿe niet direct zou verwachten, is dat in zijn vierde sonate voor vioolsolo de polyfonie sterk overheerst. De "Allemande" lijkt zo afgeleid te zijn van het gelijknamige deel uit de tweede vioolpartita van Bach.

Rosanne Philippens blijkt met deze soms halsbrekende stukken geen enkele moeite te hebben. Haar spel is muzikaal en ze etaleert een smetteloze techniek, met name in het meerstemmige spel. Ook het geladen pianospel van Julien Quentin past daar uitstekend bij, alhoewel het hier en daar de viool wat wegdrukt, zoals in het emotionele "Poème Elégiaque" van Ysaÿe.

orgel

Vincent de Vries, Bovenkerk Kampen;
Excellent Recordings (ER 125116); € 14,95;
rd.nl/gedraaid voor geluidsfragmenten.

tekst J. Veerman

Hij begon zijn loopbaan als organist in Scheveningen. Daarna werd hij pianodocent in Texas. En nu is hij dit aan de universiteit van Seoul (Zuid-Korea). Vincent de Vries: afgelopen nazomer was hij terug in Nederland om orgelconcerten te geven, onder meer in Amersfoort, Katwijk en Kampen. Van dit laatste concert, in de Bovenkerk, is een cd uitgebracht.

Wie het programma bekijkt dat De Vries daar ten gehore bracht –een mengsel van Bach, romantiek en Hollandse koraalkunst– moet direct aan Feike Asma denken; wie de opname van het concert beluistert, wordt nog sterker aan de meester uit Maassluis herinnerd.

Want hoekig, robuust spel horen we in Psalm 72:11 van Jan Zwart; en in Bachs Passacaglia (uiteraard vertolkt met een groot crescendo) net zulke kleine onregel-

matigheden als destijds bij Asma.

Licht overlegato klinkt in een zoetgevooid Adagio van Joseph-Hector Fiocco. En in Willem Vogels Valerius suite laat De Vries het orgel stampen en het pedaal bulderen als was het dat van de Amsterdamse Oude Kerk. In het "Moto Ostinato" van Petr Eben staat het zelfs bijna te hikken.

Bij heren die Asma imiteren, klinken zulke effecten nogal eens grof en gewild. Bij De Vries echter innemend, omdat hij ze niet overdrijft, maar netjes in de hand houdt. De Hinsz in de Bovenkerk bloeit ervan op aan alle kanten.

Luister maar naar de eerste sonate van Alphonse Mailly. Of naar Asma's fantasie over de Avondzang. Als de Maassluisse meester nog had geleefd, had hij De Vries een briefje kunnen sturen. Net zo één als destijds aan Jan J. van den Berg: „Prima man, zó pakken we een orgel aan!”